

تمدن اسلامی از واقعیت تا آرزو/ دوگروه تئورسین های تمدن اسلامی

پژوهشگران تمدن می خواهند اصول دلخواه و مورد رضایت امروزیین خود را به عنوان تمدن ثابت کنند، یا آنکه در صد شناخت تاریخ گذشته و تنظیم آن معلومات و کشفیات، برای شکل دهی به تمدن امروزی هستند؟

پژوهشگران تمدن می خواهند اصول دلخواه و مورد رضایت امروزیین خود را به عنوان تمدن ثابت کنند، یا آنکه در صد شناخت تاریخ گذشته و تنظیم آن معلومات و کشفیات، برای شکل دهی به تمدن امروزی هستند؟

به گزارش خیرنگار مهر، متن زیر یادداشتی از حجت الاسلام رسول جعفریان است که در ادامه می خوانید؛

اینکه در حال حاضر، تعداد زیادی از پژوهشگر و استاد در مراکز پژوهشی قم و تهران و مشهد، به فکر کردن در باره رابطه انقلاب و تمدن می پردازند، از این نظر که به تفکر می پردازند، امر مطلوبی است، اما مسأله این است که آنان از وضع و قصد خود آگاه باشند، اینکه می خواهند اصول دلخواه و مورد رضایت امروزیین خود را به عنوان تمدن ثابت کنند، یا آنکه در صد شناخت تاریخ گذشته و تنظیم آن معلومات و کشفیات، برای شکل دهی به تمدن امروزی هستند. این دو با هم فرق دارد.

از ادبیات مشترک این افراد، مفاهیمی که در بحث استفاده می کنند، و نیز سامانه های ذهنی که ایجاد می کنند، می توان حدس زد که آنها بیشتر در اندیشه اثبات آمال و آرزوهای مطابق اصولی هستند که در این زمانه آنها را درست می دانند، در حالی که، بسیاری از آنچه به عنوان حقایق لازم التحقق از آنها یاد می کنند، مسائلی است که اکثریت جامعه روحانیت و یا جامعه متدینین، مثلاً صد سال یا دویست سال قبل، حتی یک درصد هم به این اصول نگاه مثبت نداشت. برخی از آنها، هنوز هم همین طور است. ولی در امروزه، اینان در صد اثبات آن مفاهیم به عنوان اصول تمدن اسلامی هستند، و تصویری ارائه می دهند که گویی اینها اصول درستی است که از قدیم هم مورد قبول همه بوده است. در موارد مشابه هم همین طور است. مثلاً اگر در یک مسأله فقهی، نگاه تازه ای باشد، همواره تلاش می شود تا ثابت شود، از قدیم الایام همین نظر بوده و گویی مخالفان در این مسأله استثناءهای غیر قابل ذکر هستند.

درباره شناخت تمدن گذشته هم، جنبه هایی که به عنوان وجه مطلوب و مثبت پذیرفته شده، اغلب با تحریف تاریخ همراه بوده و نوعی اقتباس مشکوک و متزلزل از تاریخ است. در این موارد، با دگرگون کردن مواد تاریخ، تحلیل جهت دار آنها و ارائه دیدگاه هایی که متناسب با گفتمان های جاری است، سعی می شود تصویری دلخواه از آنها بدست داده شود. فرض کنید امروز در دنیا، دمکراسی، انسانگرایی، حقوق زن یا کودک یا جز آن و حتی مسأله ای مانند حقوق حیوانات مهم است. تلاش این است تا نشان داده شود همه اینها، در دل فرهنگ و تمدن ما، اصولی پذیرفته شده بوده است.

البته تئورسین های تمدن اسلامی، دو گروه محافظه کار و لیبرال هستند. برای مثال جانبداران لیبرالیسم در این زمینه، فعالیت می کنند تا از قرن چهارم نمونه هایی از تکرر عرضه کنند و نشان دهند که اینها همان چیزی است که در یک تمدن درست در پی آن هستند. آنها در همین زمینه، هر آنچه را از تاریخ قبول ندارند، به بنی امیه و بنی عباس و امیران فاسد نسبت می دهند. حتی از علمایی که مثلاً آن تکرر را قبول ندارند، به عنوان کسانی یاد می کنند که همراه حکومت های فاسد بوده اند. در واقع، آنها مطلقاً عملکرد هزار و سیصد ساله خلافت را، وقتی از نظرشان منفی است، جزو تمدن اسلامی نمی دانند، و کل تمدن اسلامی مقبولشان را در همان چند برخوردی که به دید آنان مثبت است، و مثلاً یک حاکم در فلان شهر مثلاً عضد الدوله انجام داده، خلاصه می کنند. در واقع، بیشتر تلاش هایی که در باره تعریف تمدن اسلامی صورت می گیرد، بسیار بسیار بیش از آنکه بیان درست اتفاقات گذشته و یک تفسیر درست و کامل و شامل تاریخی باشد، نوعی تاریخسازی، و نتیجه احساسات و عقلانیتی است که امروزه به عنوان گفتمان غالب در میان یک جمع معدود اما متمرکز در یک جغرافیا وجود دارد.

این امر فی حد نفسه اشکالی ندارد، مشروط بر اینکه آنان که این اقدامات را انجام می دهند بدانند چه می کنند. اشکال در این است که این دوستان، تصور کنند این شبه کشفیات، امور تاریخی و واقعیت های موجود در گذشته این امت است و با چند ارجاع به چند منبع تاریخی، ثابت می شود. و اما بدانند که بیش از کشف گذشته، در حال ساختن یک بنای تازه هستند، و البته مخاطبان آنها هم این را دریافته باشند، کار آسان تر خواهد بود. نمی شود ذهن جامعه و خودشان، هم تصور کند که در حال بازسازی گذشته است، و هم آماده باشد تا بدون مشکل و بی دردسر و گرفتاری در گذشته

گرایی، یک ساختار نوین برای وضع موجود جامعه و اصلاح آن ارائه دهند. در واقع، یک مشکل تحریف تاریخ است و مشکل دیگر ساختن یک دنیای نوین. حتی نیاز دارد تا ما ذهن های آزادتری داشته و در چارچوب ارزشهای کلی مقبول در جامعه و جهان، به طراحی بپردازیم.